

En global økologisk begrundelse for borgerløn

Erik Christensen

Indledende problemformulering

Hvorfor er en borgerlønsordning, der sikrer alle borgere en ubetinget grundindkomst, ønskelig?

Borgerløn kan begrundes ud fra meget forskellige værdiorienteringer. En type normativ begrundelse, som har forskellige udformninger, er, at borgerløn kan ses som et element til at skabe reel frihed i samfundet. Det er en frihed, som både kan forstås positivt (en frihed til) og negativt (en frihed fra), fordi den betyder, at den enkelte borger er sikret nogle økonomiske ressourcer.

En anden type normativ begrundelse er, at borgerløn kan ses som en videreudvikling eller konsolidering af demokratiet. Borgerløn kan både ses som en fuldendelse af det sociale medborgerskab, skabelsen af et begyndende økonomisk medborgerskab, eller ses ikke blot som en almindelig rettighed, men som en basisrettighed, der er en forudsætning for

udøvelsen af de øvrige demokratiske rettigheder. Endelig findes der en tredje type af normativ begrundelse for borgerløn, der ser den som et element i en retfærdig omfordeling af ressourcer.

Den opfattelse kan ligge i forlængelse af et rawlsiansk perspektiv, hvor målet er at sikre muligheden for lige stor frihed for alle borgere i en nationalstat, men den kan også ses i et globalt bæredygtighedsperspektiv.

Det er det sidste perspektiv, der tilføjer retfærdighedsopfattelsen både et naturmæssigt, generationsmæssigt og globalt lighedsperspektiv, jeg i det følgende vil behandle. Hvorledes kan der gives en økologisk begrundelse for borgerløn?

Hvordan vil eksistensen af en ubetinget ret til en grundindkomst kunne ses som en særlig økologisk foranstaltning og være økologisk gavnlig i forhold til det nuværende sociale og arbejdsmarkedsmæssige system?

Umiddelbart synes det svært at se en direkte sammenhæng mellem det, at man ændrer reglerne for overførselsindkomster, således at alle får en ubetinget ret til en grundindkomst, og at mennesker ændrer adfærd i retning af en mere økologisk livsform. Hvorfor skulle mennesker ændre

adfærd i forbindelse med forbrug og arbejde, fordi de er garanteret en grundindkomst, i forhold til en situation, hvor de kun er garanteret en understøttelse, når de er arbejdsløse, og med den betingelse at de søger lønarbejde? Hvis man vil argumentere for, at der kunne være en sådan sammenhæng, kræver det en nærmere forklaring, hvor den snævre sammenhæng mellem bestemte typer af indkomst sættes ind i en større økonomisk og økologisk makrosammenhæng.

Det har den amerikanske økonom Herman E. Daly gjort med opstilling af sit ligevægtsøkonomiske paradigme. Derfor vil jeg i det følgende underkaste Herman E. Dalys ligevægtsøkonomi en nærmere analyse med henblik på at forstå hans bæredygtighedsopfattelse og hans opfattelse af borgerløn som et element heri. Min konklusion er, at Dalys begrundelse for borgerløn må udbygges og tilføjes en klarere generationsmæssig og global dimension. Min generelle tese i relation til forholdet mellem de forskellige begrundelser for en borgerløn er, at det globale økologiske retfærdighedsperspektiv må have rang af at være den overordnede normative horisont, der danner rammen for de øvrige begrundelser.

En økologisk-økonomisk pioner

Den amerikanske økonom Herman E. Daly (f. 1938) er en af de centrale paradigmeskabere i den nye økologiske økonomi, som er vokset frem i de sidste 20 år. Daly var i en årrække fra slutningen af 1960'erne økonomiprofessor ved Louisiana State University i USA, fra 1988–94 fungerede han som seniorøkonom i Verdensbanken, og i dag er han professor i økonomi ved universitetet i Maryland, USA. Når man så klart kan udpege Daly som paradigmeskaber for den nye lige vægtsøkonomi, hænger det sammen med, at han allerede i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne, med udsigten til de store globale økologiske problemer, fremlagde skitser til en nyorientering af den økonomiske teori, der byggede på ændrede baggrundsopfattelser af både menneske og natur.

Det nye paradigme blev præsenteret i en bog, han skrev sammen med teologen John B. Cobb Jr. i 1990 ("For The Common Good", oversat til dansk "Det fælles bedste", 1991) og i en senere bog i 1996 ("Beyond Growth", oversat til dansk "Efter væksten", 1997). De indeholder en omfattende kritik af den dominerende neoklassiske vækstøkonomis paradigme og en fremstilling af en teori om en bæredygtig udviklingsøkonomi.

Økonomiens udvikling fra middel til mål i sig selv

I det følgende vil jeg vise, at Dalys begrundelse for at foreslå en garanteret basisindkomst som en ny fordelingsmekanisme i en ligevægtsøkonomi er, at den bryder med den vækstlogik, der ligger indbygget i hele det økonomiske system og dermed også i det arbejdsmarkeds- og understøttelsessystem, der eksisterer i den traditionelle velfærdsstat. Tesen er, at i ideologien om fuld beskæftigelse og de mekanismer og instrumenter, der understøtter den, ligger et kraftigt økonomisk vækstimperativ, hvilket en borgerlønsmekanisme ville være med til at svække. Baggrunden for Dalys opstilling af et alternativ til den bestående vækstøkonomi udspringer af hans syn på økonomiens og videnskabens rolle generelt. Verden står over for nogle fundamentale problemer, der kalder på politiske og videnskabelige løsninger. Han ser fire selvforstærkende vækstmekanismer, der peger i en destruktiv retning. Det nuværende samfund er låst fast i en økonomisk vækst, befolkningsvækst, teknologiske forandringer samt indkomstulighed, der virker gensidigt forstærkende og polariserende. Over for det er der behov for en økologisk humanisme, der kan skabe en økonomi, hvori økonomisk vækst og befolkningsvæksten standses, teknologien bringes under kontrol, og indkomstulighederne reduceres.

Ligevægtsøkonomien er et svar på den udfordring. For Daly bør videnskab, herunder den økonomiske videnskab, overordnet forstås som et instrument, et redskab til at løse de væsentlige samfundsmæssige problemer. Videnskab kan aldrig blive et mål i sig selv, men må altid ses som et (bevidst eller ubevidst) middel i forhold til større samfundsmæssige målsætninger. Derfor ser Daly også sin skabelse af en ny økologisk økonomiforståelse som en videreførelse af en aristotelisk økonomiforståelse. Økonomi har sin oprindelse i det græske ord for hus, "oikos", og betød "at holde hus med sine ressourcer". Det blev set som en del af samfundslivet og vævet tæt sammen med etik og politik i skabelsen af det gode samfund. For Aristoteles var mennesket et fællesskabsvæsen, der kun kunne realisere sig selv i et samfund. Det højeste mål var skabelsen af dyden i det gode samfund. Men et samfund kunne kun eksistere, hvis det var materielt selvforsynende, og der eksisterede en vis retfærdighed, så alle kunne få mulighed for at udvikle sig i fællesskab. Her ser jeg bort fra Aristoteles' syn på kvinder og slaver.

Aristoteles skelnede mellem to former for økonomi. På den ene side en god, naturlig form, hvor økonomi er et middel for et højere ikkeøkonomisk mål ("økonomia") (Daly 1991:159), som er "den

ledelse af en husholdning, der sigter på at forøge brugsværdien for alle husholdningens medlemmer i det lange løb". På den anden side kan økonomi også antage en anden, unaturlig, form, hvor den bliver et mål i sig selv ("krematistik"). Den vedrører "den gren af den politiske økonomi, der beskæftiger sig med manipulation af ejendom og formue med henblik på at maksimere den kortsigtede penge/bytteværdi for ejeren". Denne sammenhæng og spænding i opfattelsen af, hvad økonomi er, er gået tabt i de sidste 100 år. Økonomi er i stigende grad blevet opfattet som et mål i sig selv. I forbindelse med det kapitalistiske samfunds udvikling og den videnskabelige specialisering blev økonomi, forstået som menneskers materielle produktion, så at sige "løftet" ud af samfundet og naturen. Man satte nu natur og samfund som nogle faste størrelser, "alt andet lige", og koncentrerede sig i den indre videnskabelige arbejdsdeling herefter om at rendyrke modeller for at forstå og forklare den økonomiske fordeling og vækst i et samfund. Det kunne kun ske, fordi mennesker og natur i praksis i stigende grad blev gjort til økonomiske varer, hvorved man samtidig mistede sansen for, at mennesker og natur ikke kun kan reduceres til at være varer i al generalitet, men er nogle særlige typer af varer, der har nogle egenskaber, der kan ødelægges. Med den videnskabelige arbejdsdeling blev synsfeltet begrænset, og man mistede samtidig sansen for økonomiens grænser.

Efter det naturvidenskabelige gennembrud i forbindelse med den industrielle revolution stod fysikken som prototypen på, hvad videnskab var. Den dannede også forbillede for den økonomiske videnskab. Og matematik blev ikke alene set som grundlaget for fysikken, men også for andre videnskaber. Derfor er den klassiske og den neoklassiske økonomi præget af et "newtonsk" paradigme. Det er den samme tankemodell, som lå i den klassiske fysiks model for planetsystemets eller et urs bevægelser. Økonomien blev set som et lukket system, der blev bevæget af udefrakommende, uafhængige faktorer, og systemet var selvregulerende og bevægede sig mod en bestemt, forudsigelig ligevægt.

Økonomiens faktiske og forståelsesmæssige selvstændiggørelse kan tilbageskuende ses som en nødvendig frigørelse fra hæmmende og religiøse normer og som værende nødvendig for at få en økonomisk vækst og en legitimering af en ny kapitalistisk industriel produktionsform. Den nye mekaniske grundmetafor for økonomien havde både ulemper og fordele. Daly ser ikke ensidigt på de negative sider, men ser også en frigørende effekt i den nye model i den samfundsmæssige situation, man stod i på det tidspunkt: "Økonomien har bidraget til at frigøre menneskene

fra den hierarkiske myndighedsstruktur, samt skaffe dem flere varer og tjenesteydelser.” (Daly 1991:19). Daly har altså også øje for markedssamfundets frigørende effekter i en bestemt historisk kontekst.

I det højtudviklede samfund med store miljøproblemer er ”maskinmetaforen” imidlertid uhensigtsmæssig, hvis den økonomiske videnskab skal være med til at begrebsliggøre og løse væsentlige samfundsmæssige problemer. Over for ”maskinmetaforen” stiller Daly en ”organisme- eller livsmetafor” (Daly 1968). For ham er lighederne mellem biologi og økonomi vigtige og store. Den økonomiske proces kan med fordel sammenlignes med stofskifteprocessens genopbygning og nedbrydning af stoffer, og man kan med fordel tale om både et ”steady state” og et evolutio nært aspekt i biologien og økonomien. Målet er at bevare livet, og fysisk vækst er kun formålstjenlig til en vis grænse. En forøgelse af gennemstrømningen af stof og energi kan aldrig blive et mål i sig selv, fordi det endelige fysiske output af den økonomiske proces er affald, og det er der ingen fornuft i at maksimere. For Daly er det grundlæggende at skelne mellem en pengeøkonomi (bestående af bytteværdier) og en realøkonomi (bestående af brugsværdier) og sprænge den snævre ”maskinmetafor”, som netop er opstået ved at se bort fra realøkonomien og kun se på pengeøkonomien. Den økonomiske proces er en dobbeltproces. Den består af en cirkulær strøm af bytteværdier, der er koblet på en lineær fysisk strøm af stof/energi, som ikke er cirkulær. Disse processer er relateret til hinanden og kan ikke reduceres til hinanden. De to begreber for økonomi (brugs- og bytteværdi) er begge abstraktioner fra den samme virkelighed og fortæller forskellige ting. Hvis man ser økonomi som spørgsmålet om pengeværdiernes cirkulation og ser bort fra økonomiens fysisk-økologiske side, ignorerer man visse ting og problemstillinger. Hvis man inddrager den fysisk-økologiske side, melder der sig andre spørgsmål. Økonomien kan beskrives som en fysisk-økonomisk proces, hvor stof/ energi ændrer tilstandsform fra en tilstand af lav entropi til en tilstand af højere entropi. Det, der sker i den økonomiske proces, er, at mængden af fri energi bliver forvandlet til en mængde af mindre fri, bundet energi, dvs. at entropien bliver forøget. Entropibetragtningen betyder, at man må tænke på knaphed på en helt ny måde i økonomien. I den etablerede økonomi opererer man kun med et relativt knaphedsbegreb, hvor entropisynsvinklen lægger op til en absolut knaphedsbetragtning. Hvis man lægger vægt på den fysiske side, er man opmærksom på de fysiske grænser for økonomien. Omvendt, hvis man nedtoner den fysiske side, ser man ikke grænser for økonomiens omfang og ser BNP som mål for velstand. Og hvis man ser fysiske grænser for vækst, bliver man

også opmærksom på fordelings problemerne i forbindelse med den økonomiske proces, hvorimod fordelingsproblemet bliver mindre vigtigt, hvis man tror på ubegrænset vækst. Daly opstiller andre grundlæggende modeller (metaforer) for synet på økonomi: 1. på den ene side ”en tomverdens-økonomi”, hvor input og output til og fra økonomien kan være ubegrænset, hvor modellen for økonomien ses som en kasse, der svæver i det uendelige rum, 2. på den anden side en ”fuldverdens-økonomi”, hvor input og output i stigende grad begrænses af nedslidning og forurening af et begrænset miljø, en model hvor økonomien ses som et delsystem, der er begrænset af et endeligt økosystem, en kasse der befinder sig inden for en større kasse.

Bæredygtig udvikling som nyt overordnet mål for økonomien

Det nye ved Daly er, at han på det idémæssige plan argumenterer for, at forestillingen om en bæredygtig udvikling må erstatte forestillingen om økonomisk vækst som overordnet samfundsmæssig målsætning. Bæredygtig udvikling indeholder tre forskellige politiske mål: økologisk bæredygtighed, social retfærdighed og økonomisk effektivitet, der er svar på tre grundproblemer i en økonomi (Daly 1992).

Det økologiske bæredygtighedsproblem er et omfangsproblem og vedrører, hvor stort det økonomiske system kan være i forhold til det omgivende økologiske system. Det anerkendes ikke i den etablerede økonomi som et økonomisk problem, fordi man ikke opererer med forestillingen om ”en fuld verden”, dvs. med det økologiske system som et lukket system.

Bæredygtighedsproblemet kan ikke løses af markedet alene, men er et politisk problem.

Det sociale retfærdighedsproblem er et spørgsmål om, hvorledes man laver en retfærdig fordeling mellem forskellige indkomstmottagere og generationer. Det er markedet heller ikke i stand til at løse, men det må løses politisk ud fra idéer om retfærdighed og tilstrækkelighed.

Endelig er det økonomiske effektivitetsproblem et allokeringssproblem og er et spørgsmål om, hvorledes man laver en effektiv allokering mellem produktionsfaktorerne. Det kan løses af markedet, der er en meget effektiv mekanisme til at fremskaffe den nødvendige information og det

nødvendige initiativ.

I den økonomiske teori har man anerkendt, at der eksisterer både et effektivitetsproblem og et retfærdighedsproblem, men man har ikke anerkendt bæredygtighedsproblemet. Dalys nydannelse er, at han siger, at disse tre mål kræver tre uafhængige politiske redskaber, og at bæredygtighedsproblemet og retfærdighedsproblemet må løses politisk, mens effektivitetsproblemet kan løses af markedet. I vækstøkonomien forsøger man at forholde sig til alle tre problemer igennem en markedstænkning. Man opstiller ikke klare politiske grænser for omfang og normer for fordeling, men lader markedet udvikle sig anarkistisk for efterfølgende at forsøge at afbøde markedets negative effekter på miljøet og fordelingen. Det er billedet af et reaktivt politisk system, som først efterfølgende reagerer på markedets funktionsmåde. Heroverfor opstiller Daly et aktivt, præventivt politisk system, der stiller grænser for omfang og fordeling for at få markedet til at fungere bedre.

Definitionen på en dynamisk ligevægtsøkonomi

Dalys begreb for en ligevægtsøkonomi er et fysisk begreb. Det er en økonomi med konstante lagre ("stocks") af mennesker og produkter skabt af mennesker (fysisk rigdom), opretholdt på et ønsket valgt niveau med den mindst mulige gennem strømning af stof og energi ("flow") for at opretholde den valgte lagerbestand ("stock") af mennesker og produkter. Det, der sker ved en almindelig økonomisk vækstproces, er, at man forsøger at øge nytten ved både at øge gennemstrømningen og lageret. Men forsøget på at maksimere nytten i en ligevægtsøkonomi skal ske inden for en valgt lagerbestand, hvor man igennem teknologisk udvikling er i stand til at forøge vedligeholdelses effektiviteten ved at stræbe efter at minimere gennemstrømningen.

En ligevægtsøkonomi kræver derfor andre institutionelle strukturer end en vækstøkonomi, for at målsætningerne om bæredygtighed, behovstilfredsstillelse og retfærdighed kan opfyldes. Der må etableres: 1. en institution til stabilisering af kapitalbeholdningen, 2. en institution til stabilisering af befolkningstallet og 3. en fordelingsinstitution, der begrænser uligheden. Bæredygtighed opnås kun, hvis der politisk sættes grænser for den gennem strømning af stof og energi, som går fra naturen ind i det økonomiske system, således at kapitalbeholdningen kan stabiliseres. Politisk må man vælge, på hvilket niveau samfundets kapitalformue ("stocks") skal være i ligevægt. Det sker ved at opstille nogle politiske kvoter for benyttelsen af forskellige naturressourcer. Herefter overlades det til

markedet nærmere at fordele de kvoter af stof og energi, det politiske system har bestemt sig for at bruge. Men herudover foreslår Daly også etablering af en befolkningsinstitution, der kan sikre, at befolkningstallet stabiliseres, ved udstedelsen af omsættelige fødselstilladelser. Endelig er retfærdighed ikke noget, der skabes af markedet, men gennem opstilling af politiske normer for minimumsindkomster samtidig med maksimumsgrænser for formuer.

Sammenhængen mellem bæredygtighed og retfærdighed

For Daly hænger de tre institutioner sammen. Ressourcekvoteinstitutionen kan ikke tænkes, uden at man samtidig laver en komplementær fordelingsinstitution. I sig selv vil en ressourcekvoteinstitution skærpe konflikten mellem arbejde og kapital. Og en fordelingsinstitution kræver en begrænsning af befolkningen. Generelt kan man sige, at fordelingsproblemet stigende betydning er tæt og logisk kædet sammen med forsøget på løsning af vækstproblemet. ”Vi kan ikke foretage en omlægning fra vækst til dynamisk ligevægt uden netop at begrænse uligheden.” (Daly 1997:307). Og betragtninger omkring en minimumsindkomst må nødvendigvis hænge sammen med parallelle forestillinger om en maksimumsindkomst: ”I en ligevægtsøkonomi må de fattige blive fattigere, hvis de rige bliver rigere ikke blot relativt, men også absolut.” (Ibid.:295). Vækst kan betragtes som et forsøg på at skjule og undlade at tage fordelingsproblemet alvorligt. Eller man kan også sige, at man forsøger at komme ud af fordelingsproblemet og fordelingskampen på en let måde igennem vækst. Hvis alle blot kan få lidt mere, gør det ikke noget, at uligheden bliver opretholdt. Dalys tanke om en garanteret mindsteindkomst (borgerløn) hænger tæt sammen med hans syn på retfærdigheden som et andet og højere mål end ligheden. En ubegrænset ulighed er uacceptabel. Den vil betyde, at samfundet vil miste sin sammenhængskraft, men en fuldstændig lighed er heller ikke ønskelig, men tyrannisk, da mennesker faktisk er forskellige. Man må have en begrænset ulighed, en ulighed, der er retfærdig, og det sikrer en garanteret mindsteindkomst (Daly 1990:331). Hvordan skal man fortolke Dalys tre institutioner? Daly siger, at de egentlig er konservative (Daly 1977:51). Men omvendt kan man også sige, at med sine politisk bestemte grænser for omfang og indkomst sætter han nogle nye grænser for markedet, som har fået nogle til at se ligevægtsøkonomien som et planøko-logisk system. Daly siger selv, at det hverken er kapitalistisk eller socialistisk, men ser det som en tredje model. Både kapitalismen og socialismen har været enige om betydningen af vækst. Dalys institutioner tillader derimod stabilitet på makroplanet, men er samtidig åbne over for variabilitet på mikroplanet. Ved at opstille grænser og kontrol på

makroplanet kan man netop skabe et rum for ubestemthed, nyskabelse og frihed for de enkelte individer på mikroplan. Man kan med en vis ret sige, at ligevægtsøkonomien er en dynamisk økonomi, fordi muligheden for variation og fornyelse egentlig bliver større end i en vækstøkonomi. Med vækst bliver en del af forandringen rent kvantitativ, mens forandring i en ligevægtsøkonomi i højere grad er tvunget til at være kvalitativ.

Dalys mere konkrete tanker om en garanteret mindsteindkomst: a Positive Income Tax

Daly har i bogen "For The Common Good" (1990) gjort sig nogle mere konkrete tanker om arbejdets rolle i fremtidens samfund og om udformningen af en minimumsindkomst. Generelt vender han sig, ligesom marxister har gjort det, imod en total varegørelse af arbejdskraften. "An economics for community supports this resistance to the commodification of labor." (Ibid.:299). Men han ser også en fællesinteresse mellem kapital og arbejde i et velfungerende erhvervsliv. Derfor foreslår han en ændring af ejendomsforholdene og en vidtgående demokratisering af økonomien, således at denne fællesinteresse kan udvikles yderligere (ibid.:303). Alle skal som tidligere fremhævet sikres en vis minimumsindkomst. Det forstår Daly således, at ingen af samfundet skal kunne tvinges til at lave et stykke arbejde, som de finder upassende, samtidig med at alle skal gives mulighed for at få et lønarbejde (ibid.:313). Konkret kommer Daly med et forslag til, hvorledes et skatte- og tilskudssystem kunne opfylde disse overordnede målsætninger. Her tilslutter han sig tanker om en negativ indkomstskat, således som de i USA tidligt har været fremført af George Stiegler (1946) og Milton Friedman (1962), med en række modifikationer, bl.a. med beskatning af kapitalgevinster, hvorfor han benævner sit skatteforslag "The Positive Income Tax". Hans generelle krav til et skattesystem er:

A preferred system should: 1. require that the truly basic needs of all be met. 2. be simple and inexpensive to implement. 3. require a minimum of information from recipients and impose a minimum of special conditions upon them, and 4. provide a strong incentive to work. (Ibid.:316).

Han gennemgår alle de mere konkrete tekniske og politiske indvendinger imod et sådant system og indrømmer, at en række af disse delvis kan have noget på sig. Man kan selvfølgelig ikke ændre et skattesystem med ét hug (ibid.:323). Alligevel mener han, at det er vigtigt at opstille et mere logisk og konsistent system, der er ledt af nogle klare overordnede politiske målsætninger.

Diskussion af Dalys normative grundlag

En teoris normative struktur er i meget høj grad bestemt af den menneske- og naturopfattelse, en teoretiker har. Hvilke opfattelser findes hos Daly? Daly henter begrundelsen for en basisindkomst kombineret med en maksimalindkomst i en holistisk human-økologisk menneskeopfattelse, hvor der skelnes mellem absolutte, grundlæggende basisbehov, hvor mennesket ses som et fællesskabsvæsen, og en naturopfattelse, hvor naturen ses som havende en vis værdi i sig selv og nogle absolutte grænser. Den bliver udviklet som modstykke til vækstsamfundets dominerende utilitaristiske menneske- og naturopfattelse, som opererer med grænseløse menneskelige behov og en grænseløs natur. Denne menneske- og naturopfattelse viser sig i en række værdier, som hele ligevægtsøkonomien bygger på:

In sum, the moral first principles are: Some concept of enoughness, stewardship, humility, and holism. (Daly 1977: 47).

Det er materiel tilstrækkelighed, ansvar over for andre skabninger og en udvidelse af solidariteten med de kommende generationer. Endvidere er holisme, at helheden er mere end delene, og ydmyghed nogle af de grundlæggende principper. Forestillingen om en samfundsmæssig ligevægt er ifølge Daly udviklet ved en simpel deduktion fra disse moralske grundprincipper. Hvad betyder det for fastlæggelsen af de biofysiske grænser og de etisk sociale grænser for væksten, som Daly taler om? Hvilke normative argumenter bruger Daly, når han forsvarer disse økologiske og fordelingsmæssige grænser for den økonomiske vækst?

For det første mener han, at spørgsmålene om økonomiens omfang i forhold til naturen samt fordelingsproblemet er politiske, kollektive spørgsmål og ikke økonomiske, individuelle spørgsmål, fordi de må tages med nogle helt andre sociale kollektive hensyn og med en anden tidshorisont. Dette i modsætning til opfattelsen i mainstream-økonomien, hvor man både gør spørgsmålene om størrelsesorden og fordeling til en underafdeling af allokeringsproblemet. For Daly er de tre problemer uafhængige og kræver tre forskellige politiske instrumenter. Der er altså for Daly principiel forskel mellem en individuel, nytteetisk vurdering og en kollektiv, politisk vurdering.

Men hvilken etik ligger der så bag Dalys politiske vurderinger? I spørgsmålet om den rette størrelsesorden, hvor man både kan operere med et antropocentrisk optimum og et biocentrisk optimum, tilslutter Daly sig klart en biocentrisk opfattelse (Daly 1996:80). Det antropocentriske optimum fastlægges efter en cost-benefit-analyse, således at menneskenes marginale nytteværdi ved at bruge naturen svarer til de marginale omkostninger ved den samme brug. Heroverfor opstilles et biocentrisk optimum, der går ud over den instrumentelle betragtningsmåde og bygger på, at andre arter har en iboende værdi uafhængig af deres nyttemæssige værdi for menneskene. Hertil føjer Daly økosystemernes endelighed, entropi og gensidige afhængighed som nogle fundamentale karakteristika ved naturen, der selvfølgelig må fortolkes og underkastes en faglig og politisk vurdering. Dalys biosfæriske position viser sig også som en tilslutning til dybdeøkologiens principper (Daly 1991:228–229), hvor han dog tager afstand fra en biocentrisk lighed og mener, at et menneske har større iboende værdi end en myg og et virus.

Når økonomiens omfang (økologiske grænser) er fastlagt, er der skabt et rum for en fordeling af ressourcerne. Hvilke normative begrundelser bruger Daly her for fordelingen? Daly har i forskellige sammenhænge brugt forskellige normative begrundelser. I sin første fremlæggelse af ligevægtsøkonomiparadigmet knyttede han an til John Stuart Mills synspunkter omkring den private ejendomsret som et værn imod udbytning og til John Lockes rettighedsliberalistiske opfattelse af ejendomsretten:

Thus such a distributist policy is based on impeccably respectable premises: private property, free market, opposition to welfare bureaucracies and centralised control. It also heeds the radicals' call of 'power to the people' since it puts the source of power, namely property, in the hands of many people, rather than in the hands of the few capitalist plutocrats and socialist bureaucrats. The concept of private property here adopted is the classical view of John Locke. (Daly 1977:54–55).

Her tilslutter Daly sig en rettighedsliberalistisk begrundelse for en basisindkomst, idet den giver alle del i ejendomsretten. Dog gør han opmærksom på, at ejendomsretten også kan være et instrument for udbytning, snarere end en garanti imod den, hvis nogle ejer meget og andre meget lidt. Ejendomsretten kan kun legitimeres, hvis uligheden i fordelingen holder sig inden for acceptable grænser.

Men Daly anlægger også en nyttemæssig vurdering af væksten som baggrund for at opstille etisk-sociale grænser, idet han mener, at vækstens fordele i dag opvejes af dens omkostninger. Det gælder den accelererende brug af den geologiske kapital, hvor de nutidige fordele opvejes af fremtidige generationers omkostninger, idet han stiller sig kritisk over for den normale brug af en diskonteringsrate, hvor fremtidens værdi for fremtidens mennesker ingen værdi tillægges. Her er hans synspunkt, at nutidens menneskers grundlæggende behov går forud for fremtidens menneskers grundlæggende behov, hvorimod fremtidens menneskers grundlæggende behov må gå forud for nutidens luksusforbrug.

Sammenfattende kan man sige, at Dalys begrundelse for borgerløn kun indirekte er økologisk, idet den går igennem en begrænsning af økonomiens fysiske størrelse (omfang) og opstilling af grænser for en maksimal indkomst fra formue og derfra videre til en minimumsindkomst. Basisindkomsten kan herudfra, i Dalys optik, gives forskellige normative begrundelser. Den kan dels ses ud fra en behovssynsvinkel, idet den skal dække menneskets basale behov. Men Daly giver den også en privat ejendomsbegrundelse, idet borgerløn (set som en fordeling af privat ejendom til alle borgere) ses som et værn imod tvang og undertrykkelse, både i forhold til staten og markedet.

En supplerende økologisk argumentation for borgerløn

På hvilke områder kan man sige, at Dalys analyse er mangelfuld set i forhold til en økologisk begrundelse for borgerløn? Her kunne man for det første pege på, at ligevægtsøkonomien først og fremmest er tænkt inden for en nationalstatslig ramme, selvom hans perspektiv er globalt, og hans tanker om ressourc kvoter er tænkt ud fra den globale økologiske situation. Derudover mangler man hos Daly en mere direkte økologisk kobling mellem selve borgerlønnen og de fysiske økologiske grænser. For Daly sikres de økologiske grænser igennem et fysisk kvotesystem, som fastlægges politisk og forvaltes og administreres af virksomhederne. Individene som borgere modtager en pengemæssig indkomst, der ikke direkte sættes i forbindelse med disse fysiske grænser. Endelig er hele ligevægtsøkonomi-synsvinklen tænkt ud fra en økonomisk vinkel, hvor den politiske dimension mangler.

Hvis man accepterer, at der er grænser for økonomisk vækst, ligesom Daly gør, hvorledes skal man så indrette demokratiet? Hvilke nye opgaver giver det demokratiet? Og hvorledes ser det økologiske medborgerskab ud?

I et forsøg på udbedring af Dalys mangler kan man hente inspiration fra andre økologiske teoretikere. Det gælder den engelske politolog Andrew Dobson (2003), der har analyseret den økologiske problematikens betydning for medborgerskabet og demokratiet. Medborgerskab vedrører de rettigheder og pligter, en borger har i et politisk fællesskab. Her mener Dobson, at et økologisk medborgerskab nødvendigvis må se noget anderledes ud end både det klassiske liberale og republikanske medborgerskab. I modsætning til dem må det på grund af de økologiske problemers globale karakter være et kosmopolitisk medborgerskab, der ikke er bundet af nationale territoriale grænser. Det økologiske medborgerskab vil ligne det republikanske ved at være fokuseret på et fælles bedste, der vil være bæredygtighed på globalt plan. Men herudover må det indeholde nogle andre rettigheder og pligter end det normale nationalstatslige medborgerskab, som f.eks. almindelige politiske og sociale rettigheder samt skatte- og værnepligt. I modsætning til både det traditionelle liberale og republikanske medborgerskab, hvor medborgerskabet opfattes som et kontraktforhold mellem individ og nationalstat, og hvor der forudsættes et klart skel mellem en privat og en offentlig sfære, vedrører det økologiske medborgerskab også privatsfæren og skal også ses som en forpligtelse, ikke over for en nationalstat, men mellem borgerne indbyrdes. Det økologiske medborgerskab indeholder de samme dyder som det liberale (bl.a. åbenhed til at debattere) og det republikanske (over for det fælles bedste (bæredygtighed)). Men den centrale dyd er, for Dobson at se, en ny global retfærdighed (lige fordeling af det økologiske råderum). Dobson mener, at den økologiske udfordring fordrer både en ret og pligt til et økologisk fodspor, der holder sig inden for de globale bæredygtige grænser. Begrebet *det økologiske fodspor* er skabt af Mathias Wackernagel og William E. Rees (1996) for at gøre begrebet ”bæredygtig udvikling” til noget mere konkret. Det opgøres som det biologisk produktive areal, der er nødvendigt for at producere de ressourcer, der forbruges af befolkningen, og til at absorbere den mængde affald, der skabes af befolkningen. Det består af en række arealhovedkomponenter. Gennemsnitligt havde hver verdensborger i 2003 et økologisk fodspor på 2,2 hektar, hvor amerikaneren havde 9,6, danskeren 5,8 og kineseren 1,6. Og i 2003 regnede man endda med, at biosfærens økologiske kapacitet var overskredet med ca. 25 %. (WWF 2006) I de rige lande bruger og beslaglægger vi altså en meget større del af naturen for at opretholde vores forbrugsmønster end i den fattige del af

verden. Bag det ligger en forestilling om, at det økologiske råderum bør deles lige globalt, og at individerne i den rige del af verden har en forpligtelse til at reducere deres økologiske fodspor, mens omvendt individerne i den fattige del af verden har ret til at få udvidet deres økologiske fodspor. Dobson konkretiserer ikke nærmere sin opfattelse af det økologiske medborgerskab i retning af en egentlig basisindkomst, men den kan ses som den naturlige konsekvens af hans teori om et økologisk medborgerskab.

Denne sammenhæng ser italieneren Gianluca Busilacchi, der meget rammende taler om ”Two Problems, One Solution: Earth Basic Income” (Paper, BIEN Congress, 2004). Måden at implementere en global basisindkomst er at kombinere den med en global økoskat på det økologiske fodspor. De rige landes overforbrug viser sig som et stort økologisk fodspor, og den fattige verdens underforbrug viser sig som fattigdom og et lille økologisk fodspor. En basisindkomst i den fattige del af verden kunne være med til at løse fattigdomsproblemerne, og en økoskat og en basisindkomst i den rige del kunne være med til at løse forurenings- og overforbrugsproblemet, samtidig som økoskatten kunne danne grundlag for finansiering af den globale basisindkomst. En anden måde at tænke en global basisindkomst på er at give den i form af dividende. Hollænderen René Heeskens, som har oprettet ”Global Basic Income Foundation” (<http://www.globalincome.org/>), foreslår en Earth Dividend. Hans forudsætning er, at vi har en fælles lige ejendomsret til jorden. I denne model bliver et afkast af denne fælles ejendomsret, Earth Dividend, ikke givet af staten eller en anden international myndighed og bygger heller ikke på inddrevne skatter. Den kunne bygge på den indkomst, alle verdensborgere kan opnå ved løbende at leje deres ret til naturen (kvoter) ud til private firmaer og stater, hvor det forudsættes, at disse personlige andele ikke kan købes og afhændes. Rent praktisk kunne disse handler foretages af en række uafhængige fonde (som pensionsselskaber), der samtidig skulle sikre alle en lige og løbende udbetaling af dividenden. En sådan dividendemodell, hvor man har en fælles fond, findes allerede realiseret i Alaska, The Alaska Permanent Fund, hvor alle borgere siden 1982 årligt har modtaget en dividende (på mellem 1.000 og 2.000 dollars) byggende på indtægterne fra en lang række statslige naturressourcer. Den hollandske filosof Wouter Achterberg (1999) tilslutter sig betragtningerne om det økologiske fodspor og siger, at det samme abstrakte lighedsprincip, som ligger bag en argumentation for en basisindkomst, netop er foreneligt med kernen i den stærke bæredygtighed baseret på det samme princip. Achterberg bruger her en argumentation for, at mennesker skal behandles lige i fordeling af naturressourcer, byggende på Thomas Paines

betragtning om, at alle burde have en ejendomsret til jorden. På grundlag heraf opstiller han et ressourceretfærdighedsprincip efter St. Luper-Foy (1995), som siger, at ressourcer bør fordeles lige både mellem de nuværende generationer og mellem de nuværende og fremtidige generationer, med mindre en ulige fordeling kan begrundes. Dette ressourceretfærdighedsprincip generaliseres til et bæredygtigt forbrugsreproduktionsprincip: Hver generation må kun konsumere naturressourcer, forurene og reproducere med en given rate, hvis de fornuftigvis kan forvente, at hver fremtidig generation kan gøre det samme. Achterberg konkluderer derfor, at både en basisindkomst og stærk bæredygtighed kan retfærdiggøres etisk, og at der er en substantiel etisk konvergens mellem disse retfærdiggørelser. Eller, som han også udtrykker det, en basisindkomst vil bidrage væsentligt til at gøre velfærdsstaten grøn.

Afslutning

Som påpeget indledningsvis kan en basisindkomst begrundes normativt på forskellige måder. Overordnet kan den begrundes ud fra et friheds-,demokrati- eller retfærdig omfordelings-perspektiv. Jeg har i denne artikel med udgangspunkt i Herman Dalys ligevægtøkonomiparadigme søgt at argumentere for, at retfærdighedsdimensionen er central, og at det globale perspektiv er afgørende. Konkret indebærer det, at borgerløn, som jo normalt opfattes som en ren pengemæssige størrelse, også skal ses som en materiel fysisk størrelse, nemlig som noget, der skal respektere og befinde sig inden for de globale bæredygtige økologiske grænser.

Derfor vil jeg til slut argumentere for, at der må eksistere en bestemt normativ værdimæssig logisk orden i argumentationen for en basisindkomst, forstået på den måde, at det globale økologiske retfærdighedsperspektiv må danne den overordnede normative forståelsesramme for alle basisindkomstbetragtninger. Inden for dette globale bæredygtighedsperspektiv kan man så anlægge et demokratisk perspektiv som rammesættende. I den demokratiske ramme kan der endvidere udvikles mere specifikke former for begrundelser, der knytter an til problemer i forhold til vores velfærdssamfund. Det kan være frihed i forhold til markedet, forstået negativt som frihed fra lønarbejdet eller forstået positivt (muligheden for en kunstnerløn). Det kan også formuleres som en frihed til at operere på markedet, forstået som en frihed til at forvalte sin kapital og etablere sin virksomhed (iværksætterstøtte). Endvidere kan det formuleres som en frihed til at skabe sin egen

subsistensproduktion, forstået som produktionsmidler til at skabe en alternativ økonomi. Og endelig kan det formuleres som en frihed i forhold til både marked, stat og civilt samfund.

Jeg har tidligere argumenteret for, at borgerlønsidéen har forskellige dimensioner (Christensen 2000:200–201): 1. Den kan ses som et element i skabelsen af grænser for naturudnyttelsen. 2. Den kan ses som et element i skabelsen af en ny grænse for varegørelsen af arbejdskraften. 3. Den kan ses om et element i skabelsen af en grænse for klientgørelsen i forhold til staten. 4. Den kan ses som en udvikling af medborgerskabet. 5. Den kan ses som et element i skabelsen af en ny kønsmæssig balance. 6. Og den kan endelig ses som en tildeling af en ejendomsret, der kan skabe et retfærdigt markedssamfund. Et element i denne argumentation var også, at borgerløn derved kunne ses som forskellige typer af større eller mindre fortællinger (ibid.:205– 206): 1. den globale fortælling om det gode samfund og en bæredygtig udvikling, 2. en stor fortælling om demokratiets, medborgerskabets og velfærdsstatens udvikling, 3. en række små fortællinger om velfærdsstatens problemer (arbejdsløshed, klientgørelse, kønsulighed), 4. nogle tekniske fortællinger om forenkling og rationalisering af overførselsindkomstsyste­met. Hvad er en fortælling? Her fortælles en historie om nogle aktører, der handler på en scene. En fortælling indeholder nogle faser, en pointe og en slutning. Den fordeler skyld og ansvar, giver mening og mulighed for identifikation for aktørerne. Det er fortællingerne i en tekst (teori), der skaber sammenhæng og helhed i en forståelsesramme. I lighed med min tidligere argumentation mener jeg, at forestillingen om en bæredygtig udvikling kan binde de ovennævnte seks dimensioner sammen (ibid.: 467–469). Det stærke ved fortællingen om en bæredygtig udvikling er netop, at den kan virke som overordnet ramme­fortælling for de mindre borgerlønsfortællinger om en udvikling af det sociale medborgerskab, om en større autonomi i forhold til stat, marked og civilt samfund og de tekniske fortællinger om rationalisering af overførselsindkomstsyste­met, ophævelse af fattigdomsfælder og fremme af beskæftigelsen for svage grupper. Der behøver ikke være nogen modsætning mellem de små borgerlønsfortællinger og den store, men man må snarere sige, at den lille fortælling bliver styrket ved at blive set i forhold til en større fortælling, og at den større fortælling også kan blive styrket ved konkret at blive udmøntet i en lille fortælling.

Litteratur

Achterberg, Wouter (1999) ”From sustainability to basic income” i Michael Kenny and

- James Meadowcroft (Eds.) *Planning Sustainability*, London and New York: Routledge.
- Busilacchi, Gianluca (2004) "Two Problems, One Solution: The Earth Basic Income". BIEN 10th Bi-annual Congress, 19–20 September 2004, Barcelona. www.etes.ucl.ac.be/bien/Resources/Congress2004.htm
- Christensen, Erik (2000) *Borgerløn. Fortællinger om en politisk idé*. Århus: Hovedland.
- Daly, H.E. (1968) "On Economics as a Life Science". *Journal of Political Economy*, vol. 76: 392–406.
- Daly, H.E. (ed.) (1973) *Steady-State Economy*, San Francisco: W.H. Freeman and Company.
- Daly, H.E. (1977) *Steady-State Economics. The Economics of Biophysical Equilibrium and Moral Growth*. San Francisco: W.H. Freeman and Company.
- Daly, H.E. & J.B. Cobb, Jr. (1990) *For the Common Good. Redirecting the Economy towards Community, the Environment and a Sustainable Future*. London: Green Print.
- Daly, H.E. & J. B. Cobb, Jr. (1991) *Det fælles bedste. En økologisk økonomi for fællesskab og fremtid*. Gylling: Hovedland.
- Daly, H.E. (1992) "Allocation, distribution, and scale: towards an economics that is efficient, just and sustainable" i *Ecological Economics*, 6: 185–193.
- Daly H.E. (1997) *Efter væksten. Den bæredygtige udviklings økonomi*. Gylling: Hovedland.
- Dobson, Andrew (2003) *Citizenship and the Environment*. Oxford: Oxford University Press.
- Heeskens, René (2005), *Earth Dividend and Global Basic Income: A Promising Partnership*. <http://www.globalincome.org/English/Earth-Dividend.html>.
- Luper-Foy, St. (1995) "International justice and the environment" i D. Cooper and J. Palmer (Eds.) *Just Environments*, London: Routledge.
- Wackernagel, M. and Rees, W. (1996), *Our Ecological Footprint: Reducing Human Impact on the Earth*, British Columbia: New Society Publishers.
- WWF (2006) *Living Planet Report*.
- Artikel i Retten til basisindkomst. En demokratisk frigørelse. red. / Erik Christensen; Karsten Lieberkind ; Christian Ydesen. 1. udg.. udg. Göteborg : Nordic Summer University Press, 2007. s. 172-192.